

Harminckét lap, amely megrengette a világot

Százéves a hozzáadottérték-adó rendszere

Szerkesztette:

Kenyeres Sándor • Kovács Tamás • Vágyi Ferenc Róbert • Varga József

SOPRONI EGYETEM KIADÓ

Harminckét lap, amely megrengette a világot

Százéves a hozzáadottérték-adó rendszere

SOPRONI EGYETEM KIADÓ

Sopron, 2019

Szerkesztők:

Kenyeres Sándor, Kovács Tamás, Vágyi Ferenc Róbert, Varga József

Szakmai lektorok:

Bíró Zoltán: 1., 2., 9. fejezet
Szilovics Csaba: 10., 11., 12. fejezet
Kenyeres Sándor: 4., 5., 6., 8. fejezet
Vágyi Ferenc Róbert: 7., 13. fejezet

Szerzők:

Baksa Anikó	Kovács Ferenc
Darák Péter	Molnár Gábor Miklós
Domokos László	Siemens, Carl Friedrich von
Gilányi Zsolt	Szappanos Júlia
Hajnal Péter	Vágyi Ferenc Róbert
Jancsa-Pék Judit	Varga József
Kenyeres Sándor	Vira Sándor
Király László György	

Nyelvi lektor: Tompáné Székely Zsófia

Technikai szerkesztő: Horváthné Józsa Ágnes

A könyv a Soproni Egyetem és a Magyar Nemzeti Bank közötti együttműködés keretében, a Magyar Nemzeti Bank támogatásával készült.

Kiadja: Soproni Egyetem Kiadó
9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4.

Felelős kiadó: Dr. Alpár Tibor László kutatási és külügyi rektorhelyettes

© Soproni Egyetem Kiadó

Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Simon László vezérigazgató

ISBN 978-963-334-337-1 (nyomtatott)
ISBN 978-963-334-338-8 (elektronikus)
DOI 10.35511/978-963-334-338-8

Minden jog fenntartva.

Az esetlegesen előforduló nyomdai hibákért felelősséget nem vállalunk!

Harminckét lap, amely megrengette a világot

Tartalomjegyzék

Előszó	9
I. rész A forgalmi adók szerkezete	13
1. Az útvámtól a hozzáadottérték-adóig (Kenyeres Sándor)	15
1.1. Mozzanatok az adózás történetéből	15
1.2. Bevezetés	19
1.3. Az adózásról általában	19
1.3.1. Az adózás, mint társadalmi jelenség	19
1.3.2. Az adózás jogi megközelítése	20
1.4. Az adózás folyamata	24
1.4.1. Az adó megfizetése	24
1.4.2. Az adó begyűjtése	25
1.4.3. Az adóteher-viselés és az adóáthárítás	27
1.4.4. Az adók osztályozása	28
1.5. Forgalmi adók	30
1.5.1. A forgalmi adók csoportosítása	30
1.5.2. Forgalmi adók az adójogfennhatóságok között	31
1.5.3. A közvetett adók	32
1.6. A forgalmi adók összehasonlítása	33
1.6.1. Az egyfázisú forgalmi adó	33
1.6.2. Többfázisú forgalmi adó	33
1.6.3. Az összfázisú forgalmi adó	33
1.6.4. A hozzáadottérték-adózás	35
1.6.5. A halmozódás nélküli összfázisú forgalmi adó	39
1.7. A hozzáadottérték-adózás történetéből	41
1.7.1. A hozzáadottérték-adózás előzményei	41
1.7.2. A hozzáadottérték-adózás bevezetése	42
1.8. Összegzés	44
1.9. Irodalomjegyzék	45
2. Az áfa módszertana, jellemzői, logikája, felépítése (Vágyi Ferenc Róbert) ..	47
2.1. A forgalmi adók rendszere	47
2.2. Az áfatörvény hatálya	51
2.2.1. Területi hatály	51
2.2.2. Személyi hatály	51
2.2.3. Tárgyi hatály	52
2.3. A teljesítés helye	54
2.3.1. Termékértékesítés	55
2.3.2. Szolgáltatásnyújtás	55
2.3.3. Közösségen belüli beszerzések	56
2.3.4. Termék importjának teljesítési helye	56
2.4. Adófizetési kötelezettség, adó megállapítása	57

2.5.	Az adó alapja	58
2.6.	Az adó mértéke	60
2.7.	Adómentesség	60
2.7.1.	Tevékenység közérdekű jellegére tekintettel adómentes.	62
2.7.2.	Tevékenység egyéb sajátos jellegére tekintettel adómentes	62
2.7.3.	Adókötelessé tétel	63
2.7.4.	Közösségen belüli értékesítés, beszerzés.	63
2.7.5.	Termék importja	64
2.7.6.	Termékexport.	64
2.7.7.	Nemzetközi közlekedés.	65
2.8.	Az adó levonási jog tartalma	65
2.8.1.	Adólevonási jog keletkezése.	65
2.8.2.	Az adó megosztása	66
2.8.3.	Levonási jog korlátozása	66
2.8.4.	Az adólevonási jog gyakorlásának feltételei.	67
2.8.5.	Különös szabályok	67
2.9.	Az adófizetésre kötelezett.	68
2.10.	Az adó megállapítása	68
2.11.	Számlázási szabályok	69
2.12.	Összefoglalás	69
2.13.	Irodalomjegyzék	71

II. rész A hozzáadottérték-adó történetéről.....73

3. A megnevesített forgalmi adó

(Veredelte Umsatzsteuer) (Carl Friedrich von Siemens).....75

4. Amerikai áfa kísérletek – társasági adó kiváltása

forgalmi adóval (Kovács Ferenc).....99

4.1.	VAT versus GST	99
4.2.	A VAT kialakulása	101
4.2.1.	A kezdetek	101
4.2.2.	USA-beli elképzelés egy új típusú adóról	101
4.2.3.	A Francia modell	102
4.3.	A Michigani „Single Business Tax”	103
4.3.1.	Az SBT története	103
4.3.2.	Az SBT általános szabályai	104
4.3.3.	Az SBT alapjának meghatározása	104
4.3.4.	SBT kedvezmények, mentességek	106
4.3.5.	Főbb változások az SBT-ben.	107
4.3.6.	Néhány statisztikai adat az SBT-ről	108
4.3.7.	Néhány záró gondolat	109
4.4.	Irodalomjegyzék	110

5. A franciaországi általános forgalmi adó születésének körülményei (Gilányi Zsolt)	111
5.1. A francia forgalmi adórendszer az áfa bevezetését megelőző években	115
5.2. Az áfa bevezetését megelőző években érvényben lévő francia forgalmi adórendszer pozitívumai.	119
5.3. Az áfa bevezetését megelőző években érvényben lévő francia forgalmi adórendszer negatívumai	120
5.4. Az általános forgalmi adó terve, várt hatások.	125
5.5. Összegzés	127
5.6. Irodalomjegyzék	128
6. Az általános forgalmi adó magyarországi története egy sajátos szemszögből (Vira Sándor)	129
6.1. A kezdetek (1988-1992)	129
6.2. Irány a teljes jogharmonizáció az EU-s forgalmi adó szabályokkal (1993-2004).	135
6.3. Bent az Európai Unióban	142
6.4. Napjaink (2008-2018).	145
6.5. Irodalomjegyzék	146
III. rész A hozzáadottérték-adó és a pénzügypolitika	149
7. Az Állami Számvevőszék ellenőrzési és egyéb tapasztalatai az áfa adónem területén (Domokos László, Baksa Anikó, Szappanos Júlia).	151
7.1. A központi költségvetés áfa bevételeinek alakulása.	151
7.2. Az adóbevételek teljesülésének számvevőszéki ellenőrzése	154
7.3. A központi költségvetésről szóló törvényjavaslat véleményezése.	157
7.4. Gazdaságfehérítés – versenyképesség.	159
7.5. Az adó- és vámhatósági feladatellátást érintő változások	162
7.5.1. A NAV szervezetét, felügyeletét érintő változások	162
7.5.2. A főbb módszertani változások	163
7.6. A NAV feladatellátása a számvevőszéki ellenőrzések fókuszában	165
7.6.1. 15044 számú jelentés a NAV hátralékkezelési és végrehajtási eljárási, valamint a kiemelt adózói körben gyakorolt tevékenysége szabályszerűségének, az EUROFISC rendszer működésének ellenőrzéséről	166
7.6.2. 17086 számú jelentés a NAV informatikai rendszereinek ellenőrzéséről	167
7.7. Irodalomjegyzék	168

8. Az általános forgalmi adó beszedése (Király László György)	169
8.1. Az áfa jelentősége	169
8.1.1. Az áfa világszintű elterjedtsége	169
8.1.2. Áfa az Európai Unióban	170
8.1.3. Az áfa jelentősége a magyar költségvetésen belül	172
8.2. Az áfa sajátosságai adóbeszedési szempontból	173
8.2.1. A többfázisú forgalmi adó problémája	174
8.2.2. A közösségi kereskedelem problémája	176
8.2.3. A körhintacsálás (caroussel fraud)	177
8.3. Megoldások az áfabeszedés eredményességének javítása érdekében	183
8.3.1. Rendszertípusú megoldások	183
8.3.2. Hatósági típusú megoldások	185
8.3.3. Megoldási elképzelések az EU-ban	189
8.4. Irodalomjegyzék	190
9. A forgalmi adó és az infláció összefüggései (Varga József)	193
9.1. Bevezetés	193
9.2. Az adó és az infláció általános kapcsolata	193
9.2.1. Az inflációs adó értelmezése	193
9.2.2. Az inflációs adó modellezése	195
9.3. A forgalmi adó és az infláció kapcsolata	197
9.3.1. A kapcsolat általános összefüggései	197
9.3.2. A forgalmi adó inflációnövelő hatása	199
9.3.3. A forgalmi adó csökkenésének hatása az árakra	202
9.4. Az adóemelés okozta infláció jövedelem- és vagyonújraelosztási mechanizmusa	204
9.4.1. Az újraelosztás elméleti kerete	204
9.4.2. A költségvetést érintő adórendszerbeli újraelosztási hatások	205
9.5. Irodalomjegyzék	208
IV. rész A hozzáadottérték-adó jogi megítélése	211
10. A hozzáadottérték-adó (héa) gyakorlata az európai adójog (az EUB esetjoga), valamint a nemzeti adójog (a magyar közigazgatási bírósági gyakorlat) kölcsönhatásában (Darák Péter)	213
10.1. Bevezetés	213
10.2. Pillanatfelvétel a 2019-ben nyitott jogértelmezési kérdésekben feltárható uniós héa gyakorlatról	214
10.3. Pillanatfelvétel az uniós joghoz kapcsolódó héa ügyek magyar bírói gyakorlatáról	218
10.4. Következtetések	220
10.5. Irodalomjegyzék	221

11. A közigazgatási áfa perekről (Traveller in time) (Hajnal Péter)	223
11.1. A kezdet – 1992/1993	223
11.2. A kifejlődés – 1996/1997	225
11.3. Csatlakozás előtt – 2002/2003	228
11.4. Csatlakozás után – 2008	232
11.5. Magyar előzetes döntéshozatali ügyek után – 2012	234
11.6. Napjaink – 2017	238
11.7. A jövő	242
11.8. Irodalomjegyzék	243
12. Visszaélések az áfa rendszerében	
büntető bírói szemmel (Molnár Gábor Miklós)	245
12.1. Bevezető gondolatok	245
12.2. A büntetőjogi szabályozás	246
12.2.1. Adócsalás a korábbi Btk-ban	246
12.2.2. A költségvetési csalás	247
12.2.3. Dogmatikai és gyakorlati kérdések a költségvetési csalás köréből	248
12.2.4. Az Európai Unióhoz csatlakozás hatása az áfa bűnözésre	254
12.2.5. A releváns iratok eltüntetése, az iratlopás	255
12.3. Jogkövetkezmények	258
12.3.1. A vagyonelkobzás	258
12.3.2. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal polgári jogi igénye	260
12.3.3. A pénzmosás	261
12.3.4. A „ne bis in idem” elvének újszerű értelmezése az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában	261
12.4. Záró gondolatok	263
12.5. Irodalomjegyzék	264
V. rész A hozzáadottérték-adó nemzetközi vonatkozásairól	267
13. Az Európai Unió és a nemzeti hozzáadottértékadó-rendszerek kapcsolata (Jancsa-Pék Judit)	269
13.1. A héa jelentősége	269
13.2. Az EU adópolitikája	271
13.3. Az uniós és a nemzeti jog viszonya	271
13.4. Az áfa harmonizációja az EU-ban: történet	273
13.5. Magyarország	282
13.6. Az áfa jövője – a történet folytatása	284
13.7. Irodalomjegyzék	297
VI. rész A szerzőkről röviden	301
Melléklet	319

Gilányi Zsolt

5. A franciaországi általános forgalmi adó születésének körülményei

Az ezredfordulón még csekély súlyú állami kiadás mára már minden kapitalista országban a múlté. Már az USA-ban is eléri a teljes állami kiadás a GDP 45%-át, ahova a fehér bevándorlók pontosan a szabadság eszméjéért vándoroltak ki az öreg Európából.¹ Nincs mese, az állami kiadásokat fedezni kell, amit közvetlenül – szükségképp – az állampolgárok fizetnek meg.² Tehát mindegy milyen formában szedjük be az adót, az végső soron mindig az állampolgárok jövedelmét terheli. Amíg az állami kiadások, és ezáltal az adóterhek alacsonyok, addig az adórendszerek esetleges hiányosságainak sincs különösebb hatása a gazdaság működésére; a hatás annál erősebb, minél jelentősebbek az adók. Mondhatnánk „Kis adó, kis gond – nagy adó nagy gond.” Eleinte nem állt egy átfogó rendszer-szemléletű tervezés az adók mögött, inkább a tapasztalat alakította az adórendszert azon egyszerű vezérelni szem előtt tartásával, miszerint „Eteni kell a juhot, ha nyírni, fejni akarjuk.”³

A mai értelemben vett általános forgalmi adót 1954. április 10-én szavazták meg a francia képviselők a világon elsőként Franciaországban.⁴ A francia általános forgalmi adó kidolgozója Maurice Lauré (Lauré, 1952), a francia adóhivatal akkori igazgatóhelyettese. Lauré egyébként kivételes pályát futott be: az adóhivatal (és melleleg az École Nationale d'Administration professzora) után a hadügyminisztérium pénzügyi vezetője lett, majd a Crédit National, a Société

- 1 *Érdekes, hogy az indiánokat, majd a fekete rabszolgákat ez a szabadság nem illette meg.*
- 2 *Közvetve már persze nem egyértelmű, hogy végső soron melyik állam állampolgárai fedezik egy adott állam kiadásait. A gyarmatosítás minden bizonnyal vitathatatlan tény arra, hogy jelentős gazdagság-átosztás történt a gyarmatosítók felé. A jelen gazdasági rendszerben ilyen átosztásról nem illik beszélni. Az uralkodó ideológia szerint a piacgazdaság nem osztja át a gazdagságot sem az egyének (mindenkit a határtermelékenységes szerint fizetnek meg), sem az országok között.*
- 3 *Ez a Mária Teréziának tulajdonított mondás Mária Terézia a jobbágság terheit szabályozó rendelkezésének, az urbáriumnak a szelleme, amelyet 1767.01.23-án hirdetett ki. Célja Magyarország „megfejtése”, mely csak akkor lehetséges, ha van mit fejni, vagyis a magyar, illetve magyarországi nemesek nem fejnek.*
- 4 *Bevezetéskor az adó nem volt teljes körű, fokozatosan szélesítették; több mint tíz év kellett mire a mai általános jellegét elérte.*

Général (1973-1982) és a Nouvelles Galeries (1982-1991) igazgatója volt. Az általános forgalmi adó ötlete nem volt ismeretlen, Németországban már 1919-ben Georg Wilhelm von Siemens javaslatot tett egy ilyen adó bevezetésére (Veredelte Umsatzsteuer). Talán nem véletlen, hogy végül a franciák vezették be elsőként ezt az adónemet.⁵ Ugyanis Franciaországban a tapasztalati elveken nyugvó adóztatás oly módon keveredett a központi adótervezéssel, aminek az eredményeképp a francia adórendszernek „sikerült” a világháború után versenyhátrányba hozni a francia termelőket a legfőbb vetélytársakkal – az USA-val, Egyesült Királysággal, Németországgal és Olaszországgal – szemben, amin változtatni kellett.

A változtatás mögött meghúzódó elmélet a mai napig uralkodó közgazdasági elmélet. Nevezetesen, a szabad piac hatékony erőforrás elosztáshoz vezet. Az adóztatás az árak torzulásán keresztül pedig hatékonyságvesztéssel jár, tehát a jó adórendszer nemcsak az előirányzott adóbevételt biztosítja könnyen ellenőrizhető formában, hanem lehetőleg nem torzítja az árakat. Az adórendszer tervezésénél az adórendszer „igazságossága” sem utolsó szempont, ugyanis egy igazságtalannak vélt adórendszer erősen negatív hatással lehet az adómorálra és ezen keresztül az adó hatékonyságára, illetve áttételesen társadalmi feszültségek forrása lehet.

Persze fontos megjegyezni, hogy az állami bevételek megszerzésének nem az adóztatás az egyetlen lehetséges módja egy tiszta magántermelésen alapuló zárt gazdaságban sem. A legjobb pénzbevételi formát – amikor is nem látják az emberek, hogy „adóznak” – már rég kiénekeltek az államok szájából: a pénzteremtés monopóliumán keresztül való adózást. Ezt a monopoljogot az államoknak ez idáig még nem sikerült visszaszerezni, noha számos reformjavaslat közvetlenül vagy közvetve ezt célozta. Gondolhatunk itt egész merész pénzreformokra is, mint például Silvio Gesell szabad pénz (*free money*) névre keresztelt pénzreform-javaslatára, vagy csak a jelenlegi rendszer módosítására, mint például a nagy válság után született Chicago-tervre.

Silvio Gesell *A természetes gazdasági rend* (Gesell, 1916) című munkájában megfordítja az uralkodó elmélet és valóság viszonyát: az uralkodó elmélet nem a valóságot írja le, de a valóságot az uralkodó elmélet által leírt gazdasági rendszerré lehetne átalakítani, amennyiben megszüntetnénk a valós kapitalizmus

⁵ *Egész pontosan volt egy-egy tiszavirág életű kísérlet erre vonatkozóan a francia általános forgalmi adó bevezetését megelőzően is.*

visszásságait, azaz valóban szabad gazdasággá tennénk a kapitalizmust, vagyis megszüntetnénk a két legnagyobb monopóliumot.

Az egyik ilyen visszaosság a föld (ingatlanok) monopóliuma. Minthogy a föld nem újratermelhető, ezért ennek magántulajdona monopoljövedelemhez, földjáradékhoz vezet. A föld monopóliumát Gesell a szabad föld (*free land*) reformmal kívánta megszüntetni. Elképzelése szerint az állami tulajdonban lévő föld (ingatlanok) használati jogát az egyének bérleti díjért vehetnék igénybe, melyet nyilvános árverésen lehet elnyerni.⁶

A másik ilyen monopólium a pénz monopóliuma. Gesell elsősorban nem a pénzteremtés monopóliumára, és az ebből adódó bevételre, a *seigniorage*-ra gondol – bár szabad pénz (*free money*) névre keresztelt pénzreformja egyben azt is megszüntetné –, hanem az anarchizmus atyjának tekintett Pierre-Joseph Proudhon munkája nyomán (Proudhon, 1840) a pénzrendszerekben meghúzódó aszimmetriára azok között, akiknek van pénze, és azok között, akiknek nincs: „*a pénz a piacok bejáratánál az ör azzal a paranccsal, hogy senkit se engedjen be. A pénz ... a kulcs, amelyik kinyitja a piacok kapuit (amin azt értjük, hogy a termékek cseréjét) ... Amint a tőke nem hozza a szokásos kamatot, a pénz sztrájkol és a munkát mozdulatlanságra kárhóztatja.*” (Gesell, 1916, 10-11.) Ezért a pénz előjogait le kell dönteni azzal, hogy a pénzt a javakkal és a munkával egyenrangúvá tesszük. Ennek módja Gesell szerint a pénzrendszer olyan módosítása, ahol a pénzt is romlandóvá tesszük, mint ahogy a jószágok is romlandók.

A 1929-33-as nagy gazdasági válság után, a modern hitelpénzrendszer reformálására egy másik megoldási javaslat is született, mely az egyéni ösztönzők szempontjából a rendszer működésén nem változtatott volna, mint Gesell szabad pénzrendszere. A javaslat Chicago-terv néven vált ismertté. A terv deklarált célja a modern hitelpénzrendszer kilengéseinek mérséklése volt a hitelállomány és a pénzállomány szétválasztásával. A Chicago-tervet támogató közgazdászok (a legnevesebb Irving Fisher) szerint ugyanis a jelenlegi hitelpénzrendszer felerősíti a gazdasági kilengéseket, mert a pénzmennyiséget alapvetően a kereskedelmi bankok hitelkihelyezésein keresztül a nem banki szereplők hitelkereslete

⁶ Számos nyugati nagyvárosban (például: Amszterdam) a mai napig a város területe a városé, amit adott maximális ideig lehet bérelni.

határozza meg.⁷ A központi bank nem képes a gazdaságban lévő pénzmennyiséget érdemben befolyásolni (*banking school* versus *currency school*). Ahhoz, hogy a központi hatalom ellenőrzése alatt tudja tartani a pénzmennyiséget, meg kell szüntetni a kereskedelmi bankok pénzteremtési jogát – magyarul meg kell szüntetni a hagyományos értelemben vett magánbankokat! –, és meg kell akadályozni a pénzhelyettesítők létrejöttét, lévén a pénzhelyettesítők elterjedése végső soron hatástalanná tenné a pénz feletti központi ellenőrzést. A Chicago-tervnek több változata volt. Az eredmény ismert: a Chicago-iskola Nobel-díjjal jutalmazott tagjai Milton Friedman (1976) és Rober Lucas (1995) érdekes módon a pénz lényegtelen voltát kezdték hangoztatni. Lucas úgy kapott 1995-ben Nobel-díjat, hogy Frank Hahn már 1982-ben (Hahn, 1982) megmutatta, hogy a pénzsemlegesség tana még abban a speciális modellben sem igaz, amelyikben Lucas újra a köztudatba hozta.

A reformjavaslatoknak nem sikerült érvényt szerezni, marad tehát az adók magas mértéke, és a szükségképp nagyobb hatékonyságvesztés az erősebb torzító hatáson keresztül. Ebben az összefüggésben a forgalmi adók fontos szerepet töltenek be.

A forgalmi adók alapja az eladott termékek értéke. Ahhoz, hogy legyen mit eladni, egyrészt termelésre van szükség, másrészt olyan emberekre, akiknek van pénzük vásárolni. A hatékony adórendszer tehát a kínálat oldaláról a termelést ösztönzi, a kereslet oldaláról pedig a magas jövedelmek keletkezését segíti. A magas jövedelmeket a nagy hozzáadott értékű termelési folyamatok biztosítják. E két szempont együttese azt jelenti, hogy a „jó” adórendszer a nagy hozzáadott értékű termékek termelését ösztönzi; egy szóval a versenyképességet, a technológiai fejlődést és gépesítést segíti.

Ezen a téren a világháború után a tapasztalati adórendszerek jobban teljesítettek, mint a központi adótervezéssel megfűszerezett adórendszerek. A tapasztalati adórendszerek ugyanis a folytonos kiigazításokon keresztül spontán abba az irányba fejlődtek, hogy az adóalap növekedésére ösztönzőleg hassanak.

⁷ *A gazdasági fellendülések időszakában, amikor hitelből beruháznak a vállalkozók, több pénz is kerül a gazdaságba, magyarul még jobban élénkül a gazdaság, mint ha nem kerülne be többletpénz a vállalkozók hitelfelvételével párhuzamosan, és fordítva. Amikor recesszió van, akkor nem vesznek fel elégséges mennyiségű újabb hiteleket, és a hitelek visszafizetése okán a pénzállomány még akár csökkenhet is.*

A versenyképesség szempontjából a legjobban működő tapasztalati adórendszere az Egyesült Királyságnak és az USA-nak volt. A forgalmi adók mindkét rendszerben nevesített termékekre kivetett adók voltak, tehát ez az adó nem volt általános.

Az angol adórendszerben 35 csoportba sorolták a termékeket, és az összes kereskedő és termelő is össze volt írva egy jegyzékbe. A termékek értékének 1/3, 2/3 illetve 3/3-át kellett adóba fizetni, amikor a listába vett cégek a jegyzékben nem szereplő cégeknek vagy magánszemélyeknek adnak el listán nevesített terméket. A listázott termékek között nem szerepelt sem élelmiszer, sem termeléshez használatos eszköz, sem olyan termék, amit már egyszerű, akár közvetett módon adóztattak.

Az USA-ban is hasonló rendszer volt érvényben azzal a különbséggel, hogy ott néhány termelésben felhasznált termék is rajta volt a listán (például: autó, áram, olaj⁸), így ott egyes nem végső terméket előállító cég 10-20%-kal túl volt adóztatva. (Lauré, 1952, 195.) Fontos azonban, hogy a listán létező, tehát befutott termékek kerültek adóztatásra, ami azt jelenti, hogy maga a gépesítés és innováció nem volt megfajta: csak olyan termék adózott, ami „elbírt” az adót is. Ugyanezen elv alapján például a telekommunikációra kivetett 10-25%-os adót elbírt a piac, lévén a hagyományos kommunikációs formák sokkal gazdaságatlanabbak voltak.

5.1. A francia forgalmi adórendszer az áfa bevezetését megelőző években

Az 1950-es évekre Franciaországban a forgalmi típusú adófajtából eredő bevétel tette ki a teljes adóbevétel 1/3-át, ami a nemzeti jövedelem 10%-a volt. Az 1950-es években érvényben lévő forgalmi adók előzménye az 1920-ban az iparban és kereskedelemben minden eladásra kivetett 2%-os adó volt, amit bevallással szedtek be, és könyveléssel ellenőriztek.⁹ Az 1920-as adóreformmal a forgalmi adó beszedési módja modern lett, de azzal, hogy minden egyes eladásra kivetették, az adó kumulatív volt, és emiatt gazdasági zavarokat okozott, mert a rövid értékesítési láncokat előnyös helyzetbe hozta, illetve az exporttermékek árát is

⁸ Az áram adója 3%, az olajé 4,5%.

⁹ Ennek az adónak az előzménye az 1917-ben minden kiskereskedelmi eladásra kivetett 0,2% adó volt, mely adót bélyegekkel szedték be, de az ellenőrzés nehézségei miatt megbukott.

megemelte. Ezért azonnal felmerült az igény a kumulatív hatás megszüntetésére. Így 1925 és 1935 között ez az adófajta számos kiigazításon esett át anélkül, hogy egészében megreformálták volna. Ezek a kiigazítások abban álltak, hogy minden olyan termékfajtánál, ahol ez a kumulatív hatás jelentős volt, egyéni adót vezettek be, amit csak egyszer kellett megfizetni egy szűk keresztmetszetenél. A számos kivétel okán 10 év alatt ez a rendszer túl bonyolulttá vált, mert például egy kereskedő több egyedi adót és az általános forgalom utáni adót is fizette.

Ezért 1936-ban ezt az adót (tehát a forgalomra kivetett adót az egyes egyedi adókkal) felváltotta az egységesnek nevezett termelésre kivetett adó, melyet a termelőknek és kereskedőknek kellett megfizetni egyszer minden termékre és szolgáltatásra. A termékek esetében a termelés meghatározott fázisában egy szűk keresztmetszetenél adóztattak, vagyis a termelési folyamatban ez az adó csak egyszer merült fel. A szolgáltatások esetében a teljes értékre vetették ki az adót, beleértve az addig beépült adókat is, tehát a szolgáltatások esetében az adó kumulatív volt. Ettől fogva alapvető változtatás nem történt a termelési adóban. Egyedül a beszedés módjában volt érdemi változás 1948-ban: a részletekben történő megfizetést felváltotta az adófelfüggesztés rendszere. Ez azt jelenti, hogy minden termelő csak az eladott termékek után fizeti meg az adót oly módon, hogy levonja belőle a szállítói által már megfizetett adót. A termelési adó tényleges mértéke 1936 és 1953 között megháromszorozódott (6%-ról 15,35%-ra nőtt).

A termelés és szolgáltatás ily módon való adóztatása annyira eltérő, hogy hiába nevezték egységes termelési adónak, tulajdonképp nem beszélhetünk egységes adófajtáról.

A termékek esetében a termelési adót minden termelőnek meg kellett fizetni az általa termelt vagy átalakított termékek eladása után, melyből a termékbe fizikailag beépült termékek után a beszállítói által befizetett adót vonhatta le. A fizikai beépülés kritériuma számos problémát szült. Nevezetesen:

- Az olyan termékek, amik fizikailag nem épülnek be, de az első használatl elhasználódnak, végső soron kétszer vannak megadóztatva. Ezért kivételeket tettek, mint például az elégetett szén, vagy a fémlemezok súrolására használt kénsav esetében.
- Az olyan termékek, amik fizikailag nem épülnek be, de néhány használatl elhasználódnak – amit a francia adórendszer gyors elhasználódású

javaknak nevezett –, mint például vásznak, szűrőpapírok, tűzálló téglák, elektróda, szintén kivételt képeztek a fenti ok miatt, de ezeknek csak az 50%-át tekintették a termékbe beépültnek.

- Az olyan termékek, amelyek nem használódtak el az első néhány használat után, nem voltak levonhatók. Nem lehetett kikerülni ezt az adót azzal, ha egy termelő saját magának termelte meg az ilyen termékeket, mert ezt az adórendszer ugyanúgy eladásnak értelmezte (saját magának történő eladás), és ezáltal ugyanúgy adó alá vonta, mintha másik szereplőtől vásárolta volna meg a gyártó a termelés során felhasznált el nem használandó terméket.
- A speciális szerszámokat, amiknek semmilyen egyéb felhasználása nem lehetséges, nem adóztatták.

A szolgáltatások adója (5,8% 1953-ban) kumulatív volt, tehát minden egyes eladásnál meg kellett fizetni, és nem volt levonható. A termelés során felhasznált szolgáltatások esetében is érvényesült a fizikai beépülés elve: amennyiben az adórendszer úgy tekintette, hogy a szolgáltatás révén nem jött létre új termék, akkor a termelő saját magának végzett szolgáltatása nem adózott, lévén nem keletkezett termék, amit saját eladásként értelmezhetek. Ellenkező esetben viszont a saját magának végzett szolgáltatást is adóztatta saját eladásként. Ez azt jelentette, hogy ha egy termelő olyan külső szolgáltatást vett igénybe, amit az adórendszer nem tekintett terméknek (például fuvarost), akkor a termelőnek a külső szolgáltatóra kivetett adót is meg kellett fizetnie, amit nem vonhatott le, viszont, ha maga végezte el az ilyen jellegű szolgáltatást, akkor ilyen adó nem terhelte (nem keletkezett termék, amit eladott). Amennyiben azonban a termelő saját maga által végzett szolgáltatással előállított egy terméket, és azt maga használta, akkor az saját eladásnak számított, és adót kellett rá fizetni. A szolgáltatások adóját alkalmazták a helyben fogyasztott termékek eladására is, mert az eladott termék értéke viszonylag alacsony volt a szolgáltatás értékéhez képest. Azokban az esetekben, amikor nehéz volt kizárólag a termékek, vagy kizárólag a szolgáltatások adóját alkalmazni (például mesterek, villanszerelők), megosztották az adóalapot a két fajta adó között.

Ezt az „egységes” termelési adót csak a termelők és a kereskedők fizették meg, tehát nem kellett megfizetni azoknak, akik az adótörvény szerint nem számítottak se termelőnek, se kereskedőnek. Ilyenek voltak a mezőgazdasági termelők és a szabadfoglalkozásúak, de nem tartoztak az adó hatálya alá a kézművesek sem (akik

csak egyenes ágú rokonnal dolgozhattak együtt, illetve 1, legfeljebb 18 éves segédjük lehetett). A nemzetközi versenyképesség biztosítása érdekében az export mentesítve volt az adófizetés alól, de az import teljes értékére meg kellett fizetni az adót.

Az egységesség elve azonban nemcsak a termékek és szolgáltatások különbözősége okán sérült, hanem a különböző egyedi mentességet élvező termékek miatt is. Ilyenek voltak a szociális okokból mentességet élvező termékek (például: liszt, kenyér, tej, sajt, halászati termékek), a gazdasági okokból mentességet élvező termékek (például: hajóépítés, repülőgépgyártás, takarékszövetkezetek), a kulturális indokkal mentességet élvező termékek (például: újság, könyvek), illetve a kumulatív adóztatás okán mentességet élvező termékek, mint a tőzsde és a biztosító társaságok tevékenysége. A teljesség kedvéért megjegyzem, hogy az állami monopóliumba vett termékek sem adóztak (víz, gáz, áram).

Csökkentett kulccsal adóztak a kis mértékben átalakított mezőgazdasági termékek (értsd: csak előkészítve van a fogyasztásra, mint például sózott vagy füstölt hal, megtisztított zöldség; a konzerv már jelentős átalakításnak számított). A csökkentett kulcs indoka az volt, hogy túl nagy lett volna az áreltérés a teljes adóval az átalakítás mértékéhez képest, és ez által a teljes piac és az ebből származó adóbevétele is megszűnt volna. Másodlagos hatásként pedig ezen előkészítő munkák háztartásban történő elvégzése elveszi a munkaidőt a hatékonyabb nagyipari termelési módoktól.

Néhány speciális adókulcs is érvényben volt. Csökkentett adókulccsal (6,35%) adóztak például az ásványvíz, sör, ecet, mustár, fűszerek és kávé összetevők. Növelt adókulccsal (25%) adóztak a vanília, kártya, az italok és az alkoholos italok előállítására való kivonatok, párlatok, koncentrátumok, olajipari termékek. A speciális adókulccsal adózó termékek adója nem volt levonható. Az egyedi adók negatív tapasztalatai (adócsalás) ellenére 1951-ben még két új egyedi adót is bevezettek, az egyiket a borra, a másikat a húsrá.

Ha figyelembe vesszük, hogy a fent megadott adókulcsok a tényleges adót tartalmazó eladási árra vonatkoztak, akkor a ma szokásos fogalmainkkal a fent megadott adókulcsok tulajdonképp a következők:

- $15,35/84,65=18\%$ a termékek esetében ($6,35/93,65=6,8\%$ a csökkentett adókulcs) és
- $5,8/94,1=6,2\%$ a szolgáltatások vonatkozásában.

Összegezve: fő szabályként az 1950-es évek elején az áfa bevezetését megelőzően Franciaországban a forgalmi adót a végtermékek esetében kellett megfizetni a termelőknek és a kereskedőknek minden termékre egyszer. Az adórendszer szerint egy termékbe fizikailag beépülő termék jelentett termelésben való felhasználást, vagyis csak az adórendszer által egy termékbe fizikailag beépültnek tekintett termék nem adózott. Minthogy a szolgáltatásoknak legtöbbször nincs fizikai termék formában való megjelenése, ezért a termelés során igénybe vett szolgáltatások adója többnyire nem volt levonható. Ez a fő szabály módosult a különböző kivételekkel.

5.2. Az áfa bevezetését megelőző években érvényben lévő francia forgalmi adórendszer pozitívumai

Az általános forgalmi adó bevezetését megelőző 15 éven át a forgalomra kivetett adó rendszere nem változott Franciaországban. Ez nyilván nem a véletlen műve, ennek a rendszernek voltak előnyei. Nevezetesen, hogy általános értékre kivetett adó volt, másrészt, hogy minden terméket elvben csak egyszer adóztatott. Az a tulajdonsága, hogy értékre kivetett adó, az alábbi pozitívumokkal jár:

- Igazságosabb, mint az egyes termékekre kivetett adók, amelyek igen gyakran a tömegtermékeket adóztatták a megfelelő adóbevétel biztosítása okán, és a luxustermékek kiestek a megadóztatott termékek köréből. Ez volt a helyzet Franciaországban is az 1914-et megelőző években, ahol a nagy mennyiségben fogyasztott termékeket még akkor is megadóztatták (például: só, cukor, ital, gyertya), amikor ezek a termékek további felhasználásra kerültek, a luxustermékek nagy része pedig nem adózott (például: szabászat, bútorok, szőrme, fodrász, étterem). Lauré szerint az értékadók abból a szempontból is igazságosak, hogy mindenki fogyasztása szerint fizet, tehát a nagy fogyasztók (a tehetősebbek) többet.
- Automatikusan alkalmazkodik minden változáshoz, még az új termékek megjelenését is automatikusan kezeli.
- Az értékkel arányos, ezért a nemzet költségeit racionálisan az értékkel arányosan osztja szét. Ily módon nem okoz olyan problémát, mint például az 1914-et megelőző adórendszerben a só adója, amely alól sorban kivételeket kellett tenni a különböző iparágakban, mint például a szódagyártásban, az üveggyártásban, a porcelángyártásban, a rézöntödékben stb. Ráadásul a régi

- rendszerrel szemben nem kell ellenőrizni, hogy valóban arra használják fel az engedélyezett terméket, aminek a termelését segíteni akarják.
- Csak egyszer adóztat meg minden terméket, ezért egyrészt az adó súlya független az értéklánc hosszától, másrészt könnyen számítható és ellenőrizhető, beleértve az exporttermékek adóvisszatérítését és az importtermékek megadóztatását. Az ezt megelőző rendszerben például egyazon mezőgazdasági vállalatnak bizonyos termékekre kellett fizetni forgalmi adót, bizonyos termékek adómentesek voltak, és voltak egyéni adót viselő termékek, amelyeknek az adókulcsa különböző volt. Mindezt számon tartani sokszopos könyvelésre volt szükség, ami nemcsak hibára adott lehetőséget, hanem az ellenőrzést is megnehezítette. Ami az exportadó visszatérítését és a behozatal megadóztatását illeti, az ezt megelőző kumulatív rendszerben az adóvisszatérítés, illetve az adókivetés jobb híján termékcsoportokra becsült átlagos adóterhelés alapján történt. Ráadásul a gyakorlatban ez is csak bonyolult módon volt megoldható. Például a kivitelre szánt sör esetében a hab sűrűsége alapján számoltak. A kivitelre szánt sörből az adóhatóság mintát vett, lepecsételte a hordót, a határon ellenőrizték a pecsétet, a szállítólevelet. Közben bemérték a sörhobot, és ez alapján megállapították a visszatérítendő adó mértékét. Amennyiben vita volt, külön eljárásrendben rögzített módon újra ellenőrizték a sört. A cukor esetében a cukorrépából kinyerhető cukor mennyiségének alábecslésével 1891-1902 között tulajdonképp majdnem adómentesen lehetett a belső piacon is értékesíteni a cukrot. (Lauré, 1952, 57.)

5.3. Az áfa bevezetését megelőző években érvényben lévő francia forgalmi adórendszer negatívumai

Egy gazdaságban az egy főre vetített fogyasztás növekedése végső soron mindig a technikai fejlődésre vezethető vissza. A technikai fejlődés lehet minőségi és mennyiségi. Minőségi technikai fejlődésen értjük az innovációt, mennyiségi technikai fejlődésen pedig a gépesítés terjedését. Az olyan adórendszer, amelyik az innovációt és a gépesítés terjedését hátráltatja, hosszú távon lemaradást okoz a gazdasági versenyben, és ezért nem jó. Lauré szerint – ha eltekintünk az adók hatására bekövetkező fogyasztói kereslet-módosulástól – a gépek és a munkaerő átváltása szempontjából a fejlett kapitalista országokban nemzetgazdasági szinten

mindegy, hogy a béreket közvetlen megadóztatjuk-e vagy sem (értsd: közvetve a végtermékre kivetett adóval), mert az adókat így is, úgy is, végső soron jövedelmekből fizetik meg. Viszont a gépekre és általában a köztes termékekre kivetett adó hátráltatja a gépesítést, ugyanis a termelő szempontjából a felhasznált köztes termékek ára az adó mértékével megemelkedik, vagyis az adó mértékénél kevesebb megtakarítással járó technikai újítások elmaradnak. Lauré (1953, 42.) úgy látja, hogy ezt a megállapítását a tények is alátámasztják: Franciaországban az 1950-es években a béreket terhelő adók nagysága kb. 40% volt, Olaszországban 45%, míg az USA-ban csak 5%, és mégis Franciaország és Olaszország lemaradt a gépesítés terén az USA-val szemben.

Az 1950-es évek francia termelési adórendszere számos negatív vonást mutatott:

- A rendszer szisztematikusan túladóztatta a köztes termékeket, mert a törvényalkotó alapesetben a termékbe fizikailag beépülő termékek adóját engedte levonni, ahelyett, hogy a termék árába pénzügyileg beépülő termékek adóját engedte volna levonni. Pedig az is előfordulhat, hogy egy termék termelése során a fizikailag nem beépülő termékek (például: beruházások, energia, kutatás, reklám, gépesített irodai munka) súlya a meghatározó. Lauré (1953, 62.) becslése szerint e túladóztatás átlagosan 18% volt.¹⁰ Ez a túladóztatás végső soron tehát a beruházások megadóztatását jelenti, és ott jelentkezik igazán súlyosan, ahol a beruházás újabb beruházási terméket állít elő. Még ha a belső piacokon ez a technológiai fejlődést hátráltató adórendszer működőképesnek is tűnik, a nemzetközi piacokon a magas amortizációt (tehát magas nem levonható beruházást) tartalmazó francia termékek ezt a versenyhátrányt nem tudták ledolgozni, amikor Angliában és az USA-ban tulajdonképp soha nem adóztatták a beruházási javakat. Például az 1936-ot megelőző adórendszerből fennmaradt franciaországi olajadó nem termelési adó, ezért soha nem vonható le. Ha figyelembe vesszük, hogy Franciaországban a benzin 2-szer annyiba került az 1950-es évek elején, mint az USA-ban, míg a bérek durván az amerikai

¹⁰ A köztes termelők esetében a túladóztatás mértéke a nagykereskedelmi ár körülbelül 23%-a volt. A kumulatív adórendszerekben csak egy viszonylag tág becslést lehet adni, mert az adóterhelés pontos értéke a köztes lépések számától függ. Ennek megfelelően Belgiumban a köztes termelők túladóztatása Lauré becslése szerint 0 és 13,5% között mozgott, Németországban 0 és 12% között, Olaszországban pedig 0 és 9% között. A szolgáltatások adója Franciaországban 8,5%, szemben az említett versenytársak 4,3-4,5%-os mértékével. Tehát a köztes termelők túladóztatása Franciaországban legalább kétszeres.

bérek $\frac{1}{4}$ -e volt, akkor a munkaerő benzinmotorral való helyettesítésére az USA-ban 8-szor akkora ösztönzés volt, mint Franciaországban. A francia ösztönzési rendszer logikája, hogy nyilván keretek közé kell szorítani a behozatalból származó olaj felhasználását, de ez a mérték minden bizonnyal már káros volt a francia versenyképességre, figyelembe véve, hogy a többi gazdaságilag vezető nemzet jóléte az olaj fokozott felhasználására épült. Ez a mértékű torzítás a francia versenyképesség aláadásán keresztül pedig minden bizonnyal csökkentette a „szétosztható torta” nagyságát.

- Az adórendszerben a termelőfelhasználásokon keresztül jelentkező túl- adóztatásból eredő torzításokat eseti jelleggel kezelték. Az eseti kiigazítások azonban csak válsághelyzetben indokoltak, magyarán akkor, amikor a hiba világos, és ezért egyértelmű és hatékony választ lehet adni. Válsághelyzetben kívül több okból sem indokolt az eseti kiigazítás rendszere. Először: a döntéshozók ismeretei nem elég egyértelműek ahhoz, hogy megfelelő időben és módon tudjanak reagálni. Másodszor: a demokratikus rendszerek rosszul egyeztethetők össze az eseti adószabályokkal, lévén a politikai vezetés változásával instabilitásnak vannak kitéve (szavazási rendszeren lassú átjutás, a képviselők politikai szempontok szem előtt tartásával szavaznak). Harmadszor: lehetetlen minden egyes különleges esetet külön kezelni, mert ez átláthatatlanná teszi a rendszert, ráadásul nem is lehetünk biztosak a „kezelés” hatékonyságában, lévén a változtatások hatása időben eltolódva jelentkezik. Negyedszer: egy pozitív eseti kiigazítás (például egy átmeneti adóenged- mény) megvonását az adóalanyok nem veszik jó néven.
- A túl- adóztatások megoldására bevezetett számos kivétel eredményeképp egy nehezen átlátható forgalmi adórendszer alakult ki, és a kitűzött célt – a versenyképesség javítását – sem érték el. A kivételekkel ugyanis a kieső adót a többi termék adójának növelésével szedték be, ami további ártorzu- lást okozott. A kivételeket három fő csoportba sorolhatjuk.
 - Az első csoport a víz, gáz és áram, melyet a közszolgáltatók biztosítanak. A közszolgáltatók mentesítése tulajdonképp ártalmatlan abból a szempontból, hogy végső soron a közszolgáltató államilag szabott áron ad el, nyeresége pedig állami bevételt képez.
 - A második csoport a nem saját jogi személyiséggel rendelkező álla- mi intézmények mentesítése már nem ilyen egyértelmű. Ide tartozik a

posta, rádió és az állami szabályozás alá eső munkák (például: híd és útépítés). Amikor nem kizárólag állami cég láthat el egy munkát, akkor az állami adómentesség árt a versenyképességnek. Persze ez fordítva is előfordulhatott: a kénsav előállításban a francia állami cég nem fizetett adót, így az a magánszemély, aki megvette tőle a terméket, nem vonhatta le a termékadót, viszont az alapanyagokért megfizetett adó okán végső soron magasabb adóterhelése lett.

- A harmadik csoport a kézművesek (mesterek), akik szintén teljes adómentességet élveztek. Eleinte ezt a fajta adómentességet egyszerű szociális alapú ösztönzésnek lehetett tekinteni, de az 1950-es évek elejére inkább privilégiummá nőtte ki magát. Ugyanis a kézművesek száma az 1938-as 180 ezer főről 1950-re 420 ezer főre nőtt, míg a többi iparos és kereskedő száma nem változott. Vidéken több vállalat formálisan kézműves vállalattá alakult. A kézműves termelékenysége alacsony, lévén az adótörvény szerint csak az számított kézművesnek, aki kézi erővel végzi munkáját (értsd: a motorral hajtott gépek másodlagos szerepet játszanak), és aki termékét nem értékesíti a kereskedelemben használatos módszerekkel (nem lehet kereskedelmi képviselője, katalógusa, és minimális reklámtevékenységet végezhet). Vagyis a törvényalkotó a kézművessel tulajdonképp a kis termelékenységu vállalatot határozta meg, amit adómentességgel támogatott.
- Nemcsak a rengeteg kivétel tette bonyolulttá a francia forgalmi adórendszert, hanem maga a rendszer logikája is. Nevezetesen, az a tény, hogy a termék fizikai beépülése adott jogot arra, hogy az adó levonható legyen, nemcsak azt okozta, hogy a termelés fejlődése a szabályozás állandó kiigazítását igényelte (mit fogad el az adórendszer fizikailag beépült, illetve nem beépült terméknek), hanem a termelés különböző fizikai fázisaiba adózási megfontolások is keveredtek. Azon felül, hogy ezzel az adóztatás a termelés fizikai folyamatára is hatással volt, még az ellenőr munkáját is megnehezítette azzal, hogy a teljes termelési folyamatot ellenőriznie kellett. Ráadásul ez az ellenőrzés szükségképp csak utólag következhetett be, ami igen megnehezítette az ellenőr munkáját, lévén a termelés nem hagy annyi „nyomot”, mint a vásárlások és eladások, ezáltal nagyfokú szubjektivitásra adott lehetőséget.

- A termelés során a fizikai beépülés kritériuma alapján való adólevonás nem mindig egyértelmű, mert magát a termelést sem könnyű néha megkülönböztetni a kereskedelmi tevékenységtől. Termelési folyamat-e a javítás vagy a csomagolás (beleértve például a bor palackozását)? A törvényalkotó természetesen minden kétes esetet meghatározott. Például az élelmiszerek előkészítését a törvény nem tekintette termelésnek, pedig ha nem szankcionálta volna a törvény ezt a tevékenységet, akkor az ezzel felszabaduló időt a társadalom számára hasznosabb felhasználással lehetett volna tölteni.

Ami a szolgáltatásokat illeti, a szolgáltatások adója nem vonható le sem a termelési adóból, sem a szolgáltatási adóból, tehát annyiszor kivetik, ahány tranzakció van. Mint láttuk, a szolgáltatások adókulcsa kisebb, mint a termelési adóé. Ez az adófajta a régi adórendszerből a forgalomra kivetett adó maradványa. A szolgáltatási adónak három fő hátránya van:

- Kumulatív jellege miatt rontja a termelékenység javulását. Ez önmagában nem gond, mert a szolgáltatások nem cserélnek többször gazdát. A gond ott van, hogy amikor egy termelőnek adják el, akkor rárakódik a termék árára, mert nem vonható le a termelési adóból. Ezért a termelők arra vannak ösztönözve, hogy saját szervezeti keretükön belül oldják meg a szolgáltatásokat még akkor is, ha ez nem feltétlen racionális szervezeti szempontból. Például, ha magának szállít valaki, akkor 9%-ot nyer az adón.
- Maga a szolgáltatás fogalma nem egyértelmű. Például bizományosi árusítással a bizományosnak csak a bizományosi díjra kell megfizetni az adót, és nem az eladott áruk teljes összege után. Az ezt igazoló iratokat akár utólag is könnyű előállítani.
- Visszásságokat szül a mesterek esetében. Nevezetesen, egy mesternek az anyagokon termelési adót kell fizetnie, míg a szolgáltatás részen a szolgáltatást. Mínthogy a termelési adó jóval magasabb, ezért ez a fajta adóztatás arra ösztönöz, hogy kevesebb előre legyártott elemet használjanak fel a mesterek és több saját munkát használjanak. Vagyis ez a fajta adóztatás nem kedvez a nagyipari – tehát hatékonyabb módszerekkel előállított –, előre gyártott elemek felhasználásának.

Végül, noha nem szorosan a forgalmi adóhoz tartozik, érdemes megemlíteni, hogy az 1950-es évek végén a tranzakciókra kivetett adó kis mértéke ellenére,

kumulatív jellege miatt, a rövid értékesítési láncokat részesítette előnyben. A kereskedelem esetében a rövidebb láncok nyilván a hatékonyság irányába hatnak, de a termelésnél már egyáltalán nem biztos. A helyi adók a forgalmi adóhoz adódtak hozzá, és a nehéz ellenőrizhetőség okán főleg a kiskereskedőknél igen nagy volt az adócsalás mértéke.

5.4. Az általános forgalmi adó terve, várt hatások

Az 1950-es évek elején a versenytársak adórendszereivel összehasonlítva, a francia adórendszer fent vázolt erősségei és gyengeségei fényében, Maurice Lauré egy általános forgalmi adó tervét tette le az asztalra. Lauré az igazán súlyos gondnak se nem Franciaország pillanatnyi versenyhátrányát, se nem az adórendszer bonyolultságát tartotta. Az igazán komoly problémát abban a rendszerszintű torzításban látta, miszerint a francia adórendszer a gépesítés és innováció ellen hatott, ami hosszútávon Franciaország lemaradását jelenti a gazdasági versenyben. Nevezetesen, a francia adórendszer úgy adóztatta a köztes termékeket, hogy csírájában elfojtotta az innovációt. Ugyanis az érvényben lévő forgalmi adó nem nevesített nem köztes termékekre volt kivetve, mint Angliában vagy az USA-ban, hanem minden termékre. Nevesített termékekre csak utólag lehet kivetni adót, vagyis csak olyan nem köztes termék adózik, amelyik „elbírja” az adót. A francia adórendszer azért vált bonyolulttá, mert a köztes termékek túladóztatásából eredő hátrányt próbálták egy rossz struktúrában kezelni. Az érvényben lévő adórendszer legfőbb strukturális hibája az volt, hogy a termelés során az adólevonást a termékbe való fizikai beépülés kritériumhoz kötötte. Lauré javaslata e strukturális hiba kijavítása volt: pénzügyi kritériumtól kell függővé tenni, hogy mit enged az adótörvény levonni a termelésnél.

Ez az az általános forgalmi adó logika, mely a mai napig érvényben van, és mindenki ismeri. Ezért csak azt emeljük ki, hogy Lauré mit várt ettől az adófajtától:

- Valóban egységes forgalmi adó lesz, mert helyettesíti a termelésre, a szolgáltatásokra és a tranzakciókra kivetett adót.
- A kivetés alapja a pénzügyi beépülés feltétele, így nem kell adózási kérdésekkel foglalkozni a termelési folyamat során, csak a vásárlásnál és eladásnál, azaz a kereskedelmi fázisban.
- Az adó általános, tehát se nem kell mentesíteni egyes termékeket, mint például a vizet, gázt vagy villanyt, se nem kell mentesíteni egyes termelő-

ket úgy, mint a mezőgazdasági vállalatokat és a jogi személyiséggel nem rendelkező állami vállalatokat. Persze a könnyítés, illetve a mentesítés könnyen megoldható különleges áfa kulcsokkal.

- Ami a csalás kockázatát illeti, tapasztalati tény, hogy a csalás nagyobb a kiskereskedőknél, mint a nagykereskedőknél, és nagyobb a nagykereskedőknél, mint az iparosoknál. Ezzel a módosítással tehát első ránézésre nőne a csalás. Ez azonban koránt sincs így, mondja Lauré: a rengeteg energia, amit a fizikai termelés fizikai értelemben levonható termékek és szolgáltatások ellenőrzésére fordít az adóhatóság felszabadulna, és az ellenőrzési kapacitást csak a vásárlások és eladások ellenőrzésére kellene fordítani. Más szóval: az adóhatóság erőfeszítése kizárólag az adóbevallás helyességének ellenőrzésére irányulhat, az egyetlen ellenőrzendő dolog az marad, hogy az adóbevallásban ne szerepeljenek olyan tételek, amelyeket nem lehet levonni. Ezeket a tételeket pedig közvetett módszerekkel viszonylag könnyen meg lehet becsülni. Minthogy az adóalanyok csak akkor vonhatják le az adót, ha a vásárlásról van számlájuk, ezért az adóalanyoknak nem áll feltétlen érdekükben számla nélkül vásárolni.
- Az adóalanyok szempontjából a rendszer igazságosabb lenne, mert nem kellene olyan összegért fizetni az adóalanyoknak, ami után még nem keletkezett bevételük.
- Ami a 420 ezer kézművest illeti, még ha meg is hagynák eddigi privilégiumukat, a bruttó nyereség helyett a nettó nyereség 18%-át engednék csak el nekik. Ezzel a termelékenység ellen ható adókedvezményt egy semleges adókedvezmény váltaná fel.
- Ami a technikai átállást illeti, Lautré nem látott különösebb nehézségeket. Példaként említi az olajipari termékeket, ahol az adó magas mértéke miatt a hirtelen átállás várhatóan gazdasági egyensúlytalanságot eredményez, és amit egyszerű kezelni. Nevezetesen, az egyensúlytalanság abból adódna, hogy a szállító cégek az áfára való átállással már visszaigényelhetnék az addigi rendszerben nem visszaigényelhető adót és ezzel a vasúti és közúti szállítás áraránya hirtelen megváltozna. Ezt a problémát Lauré a teherautókra kivetett adóval gondolta megoldani.
- A helyi adókat az új rendszerben fogyasztási adóként kell beszédni, azaz minden áfaalany nem áfaalanynak való eladás után. Az áfabevallás szerinti összegek után már nem lehetne elcsalni a helyi adó megfizetését sem.

5.5. Összegzés

A jóléti államok fejlődésével párhuzamosan az állami kiadások részesedése a GDP-ben is egyre növekedett, ami az állami bevételek növelését tette szükségessé. Az első gondolat az állami bevételek növelésére az összességében több beszedett adó. Azonban ne feledjük, hogy az állami bevételek növelésének nem ez az egyetlen módja. Például a Nagy Gazdasági Válság után a Chicago-terv néven ismertté vált javaslatban számos neves közgazdász felvetette, hogy a pénzteremtés monopóliumát vissza kellene venni a magánbankok kezéből állami kézbe, hogy a gazdasági kilengéseket mérsékeljék. Ezzel a lépéssel, több bevételre tenne szert az állam, mint a teljes áfa bevétel. Állami pénzteremtési monopólium nincs, áfa van. A mai áfarendszert Franciaországban vezették be, kidolgozója Maurice Lauré. Lauré nem foglalkozott az áfa bevezetésének gyakorlati lépéseivel (mintegy 10 év alatt vált általánossá), ezen a téren nem látott különösebb nehézségeket. Alapvetően elméleti megfontolások mentén a francia hosszú távú versenyképességért aggodott. A francia versenyképesség legfőbb gátját a termelésben felhasznált köztes termékek megadóztatásában, illetve túladóztatásában látta. E túladóztatásnak a forrása az volt, hogy az áfa bevezetését megelőzően olyan forgalmi adórendszer volt érvényben, ahol a termékekbe való fizikai beépülés kritériuma jelentette az adóvisszatérítés alapját, így a termékekbe beépülő szolgáltatások adója kumulatív módon terhelte a termékeket, illetve a beruházási javakat sem lehetett elvben levonni. Ráadásul ez az értékre kivetett rendszer hátráltatta az innovációt, lévén minden termékre kivetették, szemben az angolszász rendszerrel, ahol csak nevesített termékekre vettek ki adót, tehát már létező, azaz sikeres innovációkra. A fizikai beépülés elve eleve bonyolulttá tette a rendszert, és megnehezítette az ellenőrzést, amit e visszásságok megszüntetésére tett számos kivétel csak tetézett.

Ebben az összefüggésben az áfa terve valóban előrelépést jelentett, ugyanis a fizikai beépülés elvét kizárólag a pénzügyi beépülés kritériuma váltotta fel: megszűnt a túladóztatás, és a pénzügyi és termelési döntések keveredése. Lauré egyértelműen igazságosnak tartja, mert a fogyasztást terheli, így a gazdagabbak, akik többet is fogyasztanak több adót fizetnek.

5.6. Irodalomjegyzék

GESELL, SILVIO (1916): Die natürliche Wirtschaftsordnung durch Freiland und Freigeld. Selbstverlag, Les Hauts Geneveys.

HAHN, FRANK (1982): Money and Inflation. MIT Press, Boston.

LAURÉ, MAURICE (1952): La taxe sur la valeur ajoutée. Recueil Sirey, Paris.

PROUDHON, PIERRE-JOSEPH (1840): Qu'est-ce que la propriété? Brocard Editeur, Paris.

SIEMENS, GEORG WILHELM VON (1919): Veredelte Umsatzsteuer. Siemensstadt.